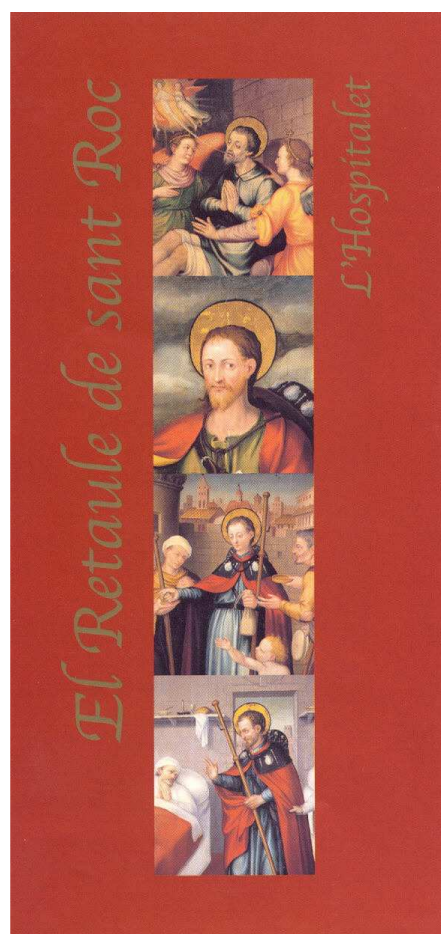

Descobreix

"El *Retaule de sant Roc* de l'Hospitalet . Obra del s. XVI restaurada al Museu"

DOSSIER DIDÀCTIC

EXPOSICIÓ

"El *Retaule de sant Roc* de l'Hospitalet. Obra del s. XVI restaurada al Museu"
Del 20 d'abril al 30 de desembre de 2001

Organització i producció:

Museu d'Història de l'Hospitalet – Ajuntament de l'Hospitalet

DOSSIER DIDÀCTIC

Producció:

Museu d'Història de l'Hospitalet – Ajuntament de l'Hospitalet

Autors:

Schola, Didàctica Activa

Assessorament:

Servei d'Educació de l'Àrea d'Educació i Cultura de l'Ajuntament de l'Hospitalet

Fonts documentals i d'imatges::

-Procedents dels articles de l'exposició "El *Retaule de Sant Roc...*": Jaume Codina, Joaquim Garriga, Alícia Suárez, Gonzalo Sanz, Puri Loscos, Jordi Pablo

-Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, Arxiu Municipal de l'Hospitalet-Arxiu Històric, Museu d'Història de l'Hospitalet, Gonzalo Sanz

Bibliografia:

CENNINNI, Cenninno: *El libro del arte* . s. XVI

Disseny gràfic:

Míriam Escurriola

Ens plau presentar-vos la nova proposta didàctica del Museu d'Història de l'Hospitalet al voltant de l'exposició "**El Retaule de sant Roc de l'Hospitalet. Obra del s. XVI restaurada al Museu**", que mostra una de les poques obres que es conserven atribuïdes a l'artista Jaume Huguet I, i una de les més emblemàtiques del patrimoni artístic de l'Hospitalet.

L'exposició fa servir tots els recursos possibles per afavorir la interpretació de l'obra per part del públic no especialitzat i compta amb un seguit d'àmbits d'informació elaborats per diversos especialistes que ens ofereixen dades més generals relacionades amb la història de la ciutat a l'època en què es van fer els retaules, l'antiga església parroquial, la festivitat de Sant Roc, el context artístic de l'obra i el sistema de restauració emprat.

S'ha preparat un programa d'activitats i serveis com a complement, entre els quals es troba aquest dossier didàctic amb un conjunt de propostes de treball adreçades especialment al col·lectiu educatiu, per tal que aprengui a valorar aquesta obra i, en definitiva, a estimar la nostra ciutat, L'HOSPITALET.

JOAN FRANCESC MARCO i CONCHILLO
**Tinent d'alcalde ponent de l'Àrea d'Educació
i Cultura**

MONTSERRAT COMPANYY
Regidora delegada d'Educació

ÍNDEX

Instruccions per a l'ús del dossier didàctic

Primera part: **La visita a l'exposició**

1. Guió de la visita didàctica de l'exposició per a tercer cicle d'educació primària
2. Guió de la visita didàctica de l'exposició per a educació secundària
3. Guió de la visita didàctica de l'exposició per a batxillerat
4. Guió de la visita didàctica de l'exposició per al públic general
5. Mètode de les visites didàctiques de l'exposició

Segona part: "**Com construir un retaule**": *el taller didàctic*

1. Guió del taller didàctic "Com construir un retaule" per a educació primària (tercer cicle) i secundària

Tercera part: **Per aprofundir en temes concrets: *propostes de treball***

1. La història de sant Roc
2. La festa major per sant Roc
3. L'Hospitalet al s. XVI
4. L'Hospitalet i la pesta
5. L'art a l'època del Renaixement
6. L'art a Catalunya a l'època del Renaixement
7. Els Jaume Huguet I i II
8. La funció dels retaules
9. El procés de realització d'un retaule
10. La història que ens explica el *Retaule de sant Roc* de l'Hospitalet
11. L'estructura del *Retaule de sant Roc* de l'Hospitalet
12. La restauració del retaule

Instruccions per a l'ús del dossier didàctic

El dossier didàctic d'aquesta exposició està organitzat en tres parts.

En la primera es presenten els objectius didàctics de l'exposició, tant per a grups escolars com per a grups d'adults.

Aquests objectius, en el cas dels grups escolars, engloben els de fets i conceptes.

En aquest apartat també s'inclouen els coneixements previs que seria convenient que els alumnes tinguessin abans d'anar a veure l'exposició. En el cas que els grups visitants no siguin escolars, és a dir, que siguin grups d'adults (casals, associacions, grups familiars) o bé grups d'esplai, les llistes que presentem a continuació tenen un caire orientatiu.

La segona part incorpora el guió del taller didàctic "Com construir un retaule" per a educació primària i secundària.

La tercera part aporta un seguit de propostes de treball concretes, orientades especialment a l'ensenyament secundari obligatori i post obligatori.

El professorat ha de triar les més adequades segons els seus interessos.

Els procediments dels quals hem partit per fer aquestes propostes de treball són l'observació, la comparació, l'anàlisi, la deducció i la relació, entre d'altres. Tots abasten diversos graus de complexitat; per això es poden triar les més adequades al grup-classe.

Els eixos temàtics són: Sant Roc, trajectòria històrica i dimensió local, l'artista i l'època. Els Jaume Huguet I i II en el context cultural de l'art català del cinc-cents i el retaule: funcions, procés de construcció i tècnica de restauració.

Es tracta d'un material de suport que es pot utilitzar en el cas que es vulguin ampliar o treballar un o més aspectes dels que planteja l'exposició.

Primera part

La visita a l'exposició

1. Guió de la visita didàctica de l'exposició per a tercer cicle d'educació primària

OBJECTIUS DIDÀCTICS

Conèixer la trajectòria històrica i la dimensió local de sant Roc.
Conèixer la funció dels retaules.
Descriure les parts d'un retaule.
Conèixer-ne el procés d'elaboració.
Conèixer el context social de l'època a l'Hospitalet.
Conèixer el context artístic de l'època a Catalunya.
Analitzar visualment una obra d'art.
Entrar en contacte amb la tècnica de restauració d'un retaule.
Aprendre del patrimoni local.

CONEIXEMENTS PREVIS

Tenir idea de què és un retaule.
Saber que es va a visitar una obra local.
Tenir idea del lligam entre sant Roc i l'Hospitalet de Llobregat.

FETS I CONCEPTES

Sant Roc i la festa major d'agost de l'Hospitalet.
La vida de sant Roc.
Les pestes.
El vestit a l'època dels retaules.
L'Hospitalet al segle XVI.
La funció dels retaules.
Les parts dels retaules.
L'artista i la seva època.
El procés de realització d'un retaule.
El procés de restauració d'un retaule.

ACTITUDS, VALORS I NORMES

Respecte i foment del silenci.
Respecte i foment del diàleg.
Valoració del patrimoni cultural, històric i artístic.
Valoració del *Retaule de sant Roc* com a part del nostre patrimoni i del nostre passat com a hospitalencs.

2. Guió de la visita didàctica de l'exposició per a educació secundària

OBJECTIUS DIDÀCTICS

Conèixer l'Hospitalet al s. XVI.
Conèixer la trajectòria històrica i la dimensió local de sant Roc.
Conèixer la significació dels retaules.
Descriure les parts d'un retaule.
Conèixer-ne el procés d'elaboració.
Conèixer el context social de l'època a l'Hospitalet.
Conèixer el context artístic de l'època a Catalunya.
Conèixer l'artista: Jaume Huguet.
Analitzar visualment una obra d'art.
Entrar en contacte amb la tècnica de restauració d'un retaule.
Aprendre del patrimoni local.

CONEIXEMENTS PREVIS

Tenir idea de què és un retaule.
Saber que aquest retaule pertany a l'època d'influència del Renaixement italià.
Tenir idea del lligam entre sant Roc i l'Hospitalet de Llobregat.
Saber que es va a visitar una obra local.

FETS I CONCEPTES

Sant Roc i la festa major d'agost de l'Hospitalet.
L'Hospitalet del s. XVI.
La pesta.
L'església de santa Eulàlia de Mèrida.
La destrucció de la parròquia durant la Guerra Civil.
La funció, situació i parts dels retaules.
L'artista en el context de la pintura catalana del segle XVI.
La Confraria dels Estrangers.
La història de sant Roc a través del *Retaule*.
El procés de realització d'un retaule.
La pintura a l'oli.
El tractament de l'espai.
Els colors.
El procés de restauració d'un retaule.
Vida i obra de Jaume Huguet.
Funcionament d'un taller pictòric.
Estudi de l'obra artística.
La iconografia: personatges i símbols.
Paper social de l'artista.

ACTITUDS, VALORS I NORMES

Respecte i foment del silenci quan convingui.
Respecte i foment del diàleg quan convingui.
Valoració del patrimoni cultural, històric i artístic.
Valoració del *Retaule de sant Roc* com a part del nostre patrimoni i del nostre passat com a hospitalencs.

3. Guió de la visita didàctica de l'exposició per a batxillerat

OBJECTIUS DIDÀCTICS

Conèixer l'Hospitalet al s. XVI.
Conèixer la trajectòria històrica i la dimensió local de sant Roc.
Conèixer la significació dels retaules.
Descriure les parts d'un retaule.
Conèixer-ne el procés d'elaboració.
Conèixer el context social de l'època a l'Hospitalet.
Conèixer el context artístic de l'època a Catalunya.
Conèixer Jaume Huguet.
Analitzar visualment una obra d'art.
Entrar en contacte amb la tècnica de restauració d'un retaule.
Aprendre del patrimoni local.

CONEIXEMENTS PREVIS

Entendre la funció i dimensió cultural i artística dels retaules.
Tenir idea de les característiques de l'art renaixentista.
Tenir idea del lligam entre sant Roc i l'Hospitalet de Llobregat.
Saber que es va a visitar una obra local.

FETS I CONCEPTES

L'Hospitalet del s. XVI.
La pesta.
L'església de santa Eulàlia de Mèrida.
Sant Roc i la festa major d'agost de l'Hospitalet.
La destrucció de la parròquia durant la Guerra Civil.
La funció, situació i parts dels retaules.
L'artista en el context de la pintura catalana del segle XVI.
La Confraria dels Estrangers.
Jaume Huguet: la seva formació.
Jaume Huguet: la seva obra.
La història de sant Roc a través del *Retaule*.
El procés de realització d'un retaule.
La pintura a l'oli.
El tractament de l'espai.
Els colors.
El procés de restauració d'un retaule.
Vida i obra de Jaume Huguet.
Funcionament d'un taller pictòric.
Estudi de l'obra artística.
La iconografia: personatges i símbols.
Paper social de l'artista.

ACTITUDS, VALORS I NORMES

Respecte i foment del silenci quan convingui.
Respecte i foment del diàleg quan convingui.
Valoració del patrimoni cultural, històric i artístic.
Valoració del *Retaule de sant Roc* com a part del nostre patrimoni i del nostre passat com a hospitalencs.
Continguts que tracta l'exposició per al públic general.

4. Guió de la visita didàctica de l'exposició per al públic general

OBJECTIUS DIDÀCTICS

Conèixer l'Hospitalet al s. XVI.
Conèixer la trajectòria històrica i la dimensió local de sant Roc.
Conèixer la significació dels retaules.
Descriure les parts d'un retaule.
Conèixer-ne el procés d'elaboració.
Conèixer el context social de l'època a l'Hospitalet.
Conèixer el context artístic de l'època a Catalunya.
Conèixer Jaume Huguet.
Analitzar visualment una obra d'art.
Entrar en contacte amb la tècnica de restauració d'un retaule.
Aprendre del patrimoni local.

CONTINGUTS DE FETS I CONCEPTES

L'Hospitalet del s. XVI.
La pesta.
L'església de santa Eulàlia de Mèrida.
Sant Roc i la festa major d'agost de l'Hospitalet.
La destrucció de la parròquia durant la Guerra Civil.
La funció, situació i parts dels retaules.
L'artista en el context de la pintura catalana del segle XVI.
La Confraria dels Estrangers.
Jaume Huguet: la seva formació.
Jaume Huguet: la seva obra.
La història de sant Roc a través del *Retaule*.
El procés de realització d'un retaule.
La pintura a l'oli.
El tractament de l'espai.
Els colors.
El procés de restauració d'un retaule.
Vida i obra de Jaume Huguet.
Funcionament d'un taller pictòric.
Estudi de l'obra artística.
La iconografia: personatges i símbols.
Paper social de l'artista.
Valoració de l'obra.

5. Mètode de les visites didàctiques de l'exposició

La metodologia que es desenvolupa durant la visita potencia la participació dels alumnes o bé del públic assistent. El discurs que articula el servei de monitoratge afavoreix tant l'observació dels elements, imatges i textos expositius com la reflexió a l'entorn dels conceptes que es tracten.

En començar es fa una introducció en què es parla de l'Hospitalet a començament del segle s. XVI i s'explica la importància i les funcions dels retaules en aquell període i al llarg del temps. Posteriorment ja s'entra en matèria. La història de sant Roc i les taules del retaule que s'han conservat i ara es presenten restaurades són els protagonistes de la visita. Lluny de fer una explicació tècnica i erudita, el servei de monitoratge adapta el seu discurs al nivell de coneixements del públic assistent tot emfasitzant aquells aspectes que més puguin interessar i captar l'atenció.

PROCEDIMENTS

Enunciació de coneixements previs.

Observació dels quadres del retaule.

Observació i identificació dels personatges.

Identificació dels símbols.

Observació de l'organització de les escenes.

Observació dels colors.

Observació de la tècnica de restauració.

Valoració de l'obra.

Segona part

“Com construir un retaule”: *el taller didàctic*

1. Guió del taller didàctic “Com construir un retaule” per a educació primària (tercer cicle) i secundària

Aquest taller aprofita la visita a l'exposició del *Retaule de sant Roc* per donar a l'alumne una visió àmplia de la societat de l'Hospitalet de Llobregat a l'època que es va fer el retaule. A partir de la història de sant Roc i la de l'artista que pintà el retaule, es tracta l'origen de les persones que vivien a l'Hospitalet, la seva feina, els problemes que tenien, especialment el de la pesta, i de la manera com tots aquests aspectes intervenen en la dinàmica cultural dels hospitalencs.

Aquest apropament es farà a partir de l'anàlisi del llenguatge plàstic del *Retaule*. Pretenem estimular la sensibilitat artística i la valoració de les obres d'art com a testimoni de la mentalitat, el pensament i la ideologia d'una època o un col·lectiu que, malgrat els segles de distància, encara ens és propera.

És una activitat engrescadora tant per a l'alumnat com per al professorat en la qual l'enfocament interdisciplinari implica tant la història com l'art com la formació plàstica.

CONEIXEMENTS PREVIS

Tenir idea de què és un retaule.

Saber que aquest *Retaule* pertany a una època posterior a l'edat mitjana, és a dir, influït pel Renaixement.

Tenir idea del lligam entre sant Roc i l'Hospitalet de Llobregat.

OBJECTIUS DIDÀCTICS

Conèixer la trajectòria històrica i la dimensió local de sant Roc.

Conèixer la significació dels retaules.

Descriure les parts d'un retaule.

Conèixer-ne el procés d'elaboració.

Conèixer el context social de l'època a l'Hospitalet.

Conèixer el context artístic de l'època a Catalunya.

Analitzar visualment una obra d'art.

Entrar en contacte amb la tècnica de restauració d'un retaule.

Manipular materials.

Experimentar amb pigments.

Treure conclusions.

Exposar les conclusions.

Aprendre del patrimoni local.

Respectar el patrimoni.

FETS I CONCEPTES PER A TERCER CICLE DE PRIMÀRIA (5è i 6è)

Sant Roc i la festa major d'agost de l'Hospitalet.

L'església de santa Eulàlia de Mèrida.

Sant Roc i la pesta.

L'Hospitalet al Renaixement.

La funció, situació i parts dels retaules.

L'artista al segle XVI

La història de sant Roc a través del retaule.

El procés de realització d'un retaule.

El procés de restauració d'un retaule.

FETS I CONCEPTES PER A SECUNDÀRIA

Sant Roc i la festa major d'agost de l'Hospitalet.

L'Hospitalet del s. XVI.

Les epidèmies de la pesta.

L'església de santa Eulàlia de Mèrida.

La destrucció de la parròquia durant la Guerra Civil.

La funció, situació i parts dels retaules.

La contractació del retaule.

L'artista en el context de la pintura catalana del segle XVI.

El gremi de pintors de Barcelona.

La Confraria dels Estrangers.

La història de sant Roc a través del retaule.

El procés de realització d'un retaule.

La pintura a l'oli.

Els pigments.

L'estil.

El tractament de l'espai.

Els colors.

El procés de restauració d'un retaule.

Vida i obra de Jaume Huguet.

Funcionament d'un taller pictòric.

Estudi de l'obra artística.

L'enigma de la distribució del *Retaule de sant Roc*.

La iconografia: personatges i símbols.

Paper social de l'artista.

PROCEDIMENTS

Enunciació de coneixements previs a través d'una xerrada amb els alumnes.

Organització de quatre grups de treball.

Manipulació d'eines i materials que ens apropen a la tècnica de la pintura sobre fusta.

Lectura de documents de l'època.

Elaboració de pigments.

Experimentació pràctica amb els pigments.

Experimentació per apropar-nos al llenguatge plàstic de l'època.

Exposició de conclusions a partir de la recerca realitzada.

ACTITUDS, VALORS I NORMES

Interès per articular el treball de grup.

Responsabilitat envers el material de treball.

Respecte de les normes de convivència.

Respecte i foment del silenci quan convingui.

Respecte i foment del diàleg quan convingui.

Compromís de les obligacions de cadascú envers les altres persones del grup.

Foment de l'interès per dissenyar i desenvolupar un treball de recerca.

Respecte pel treball dels companys propis i aliens al grup.

Valoració del patrimoni cultural, històric i artístic.

Valoració del *Retaule de sant Roc* com a part del nostre patrimoni i del nostre passat com a hospitalencs.

MÈTODE

El taller-visita consta de tres parts. La primera s'inicia amb una introducció que es durà a terme en el marc de l'exposició. El diàleg entre la monitora i els alumnes permetrà captar els coneixements previs. Posteriorment es dividirà la classe en tres grups; cadascun investigarà un aspecte diferent del *Retaule* (iconografia, el procés de realització i els colors). La segona part inclourà una exposició de les conclusions davant del *Retaule de sant Roc* per part dels alumnes i opcionalment es podrà pintar amb els pigments fabricats pels mateixos alumnes tal com es feia a l'època o bé es visitarà al taller de restauració del Museu.

ACTIVITATS D'ENSENYAMENT-APRENTATGE

Introducció a partir dels elements històrics de l'Hospitalet que presenta l'exposició en referència al context històric de la ciutat al s. XVI. En aquest apartat introductori es tractarà la funció dels retaules i la seva ubicació a l'església, en aquest cas a la de Santa Eulàlia de Mèrida.

A continuació es dividirà la classe en tres grups que treballaran els següents aspectes:

- ***El procés de realització del Retaule.***

Aquest grup, amb l'ajut de diversos materials (fustes, fusta amb cola i guix, i objectes relacionats) i documentació de l'època adaptada, reconstruiran el procés d'elaboració del *Retaule*.

- ***Els colors del Retaule.***

Amb l'ajut de documentació adaptada de l'època i diferents pigments naturals, els alumnes elaboren els pigments utilitzats per l'artista.

- ***La història del Retaule de sant Roc***

Amb l'ajut de documents i del mateix *Retaule*, els alumnes investigaran quina és la història que el *Retaule* ens explica, tot incidint en la narració, els personatges i el tractament artístic de les escenes.

Un cop finalitzada aquesta tasca de recerca, cada grup exposarà davant del *Retaule de sant Roc* les conclusions a què hagi arribat el seu grup de treball.

Posteriorment es pot fer una visita al laboratori de restauració del Museu o bé es pot fer una activitat pràctica en què cada alumne pinti amb els pigments que haurà preparat el grup que tracta els colors.

TEMPS I NECESSITATS

El temps total del taller és d'1 hora i mitja.

Cal que els alumnes portin una carpeta i un estoig.

Cal arribar puntualment a l'hora establerta.

Tercera part

“Per aprofundir en temes concrets”:
propostes de treball

1. La història de sant Roc

Llegeix el text següent:

Sant Roc va néixer a Montpeller cap al 1350. De molt jove va marxar a Roma en **peregrinació**. De camí va trobar moltes ciutats afectades per la **pesta**, va entrar-hi per ajudar els malalts, molts dels quals guaria amb el senyal de la creu. A la tornada va fer el mateix fins que li van encomanar el mal. Llavors, va fugir al bosc per morir sense contagiar ningú. Déu, però, no l'abandonà i li envià un àngel que el cuidava i un gos que cada dia li duia un pa. Quan va tornar l'empresonaren acusat d'espionatge. Uns quants anys més tard l'escarceller el trobà un dia mort, però envoltat d'una resplendor sobrenatural.

Escriu la definició de peregrinació. Si et resulta difícil, busca-la al diccionari.

- **Peregrinació:**

Escriu la definició de pesta. Si et resulta difícil, busca-la al diccionari.

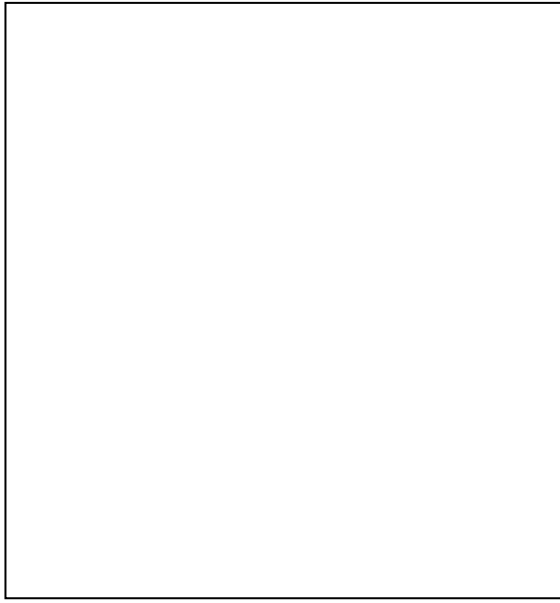
- **Pesta:**

Llegeix el text següent:

Sant Roc s'acostuma a representar vestit de peregrí, amb **capa** i **esclavina** i amb un **bastó**, un **sarró** i un **barret d'ales**. Moltes vegades aquest barret porta **petxines** i les **claus** creuades que representen les claus de la ciutat sagrada (Roma). Sovint aquestes es representen en forma de clau. També apareix acompanyat d'un **gos blanc**, que de vegades porta un **pa** a la boca i s'anomena Roquet.

Assenyal els símbols que apareixen en la representació de sant Roc:

- Capa**
- Esclavina**
- Bastó**
- Sarró**
- Barret d'ales**
- Petxines**
- Claus**
- Gos blanc**
- Pa**

Sant Roc reparteix els seus béns entre els pobres

2. La festa major per Sant Roc

Llegeix el text següent::

Sant Roc es va escollir com a copatró de la ciutat el 1666. Cal considerar que el patronatge té més relació amb la seva advocacia contra la pesta i altres malalties contagioses que assetjaven la ciutat i Barcelona que no pas amb altres qüestions de tipus social. Per Sant Roc i durant més de tres segles l'Hospitalet va celebrar la festa major d'estiu.

La primera descripció de la festa major és del 1770. Essencialment la celebració durava dos dies, el 16 i el 17 d'agost o els del cap de setmana següent. El primer dia estava dedicat a Sant Roc. La cerimònia religiosa pròpiament dita estava centrada en la processó i el solemne ofici, amb la participació de bons músics, vinguts generalment de Barcelona, i que despertava segons explica, una gran expectació. A l'entrada de la processó es cantaven els goigs de Sant Roc amb música de cobla. Aquestes cerimònies religioses acabaven al migdia. El dinar de festa major devia ser extraordinari, almenys, a les cases senyoriales. A la tarda, sarau a la plaça i al vespre, continuaven els balls a la plaça i també a les grans cases.

Ompli la fitxa d'aquest document:

Títol:

Data:

Editat per:

Editat a:

Llengües en què està escrit:

Tema principal:

Tipus de document:

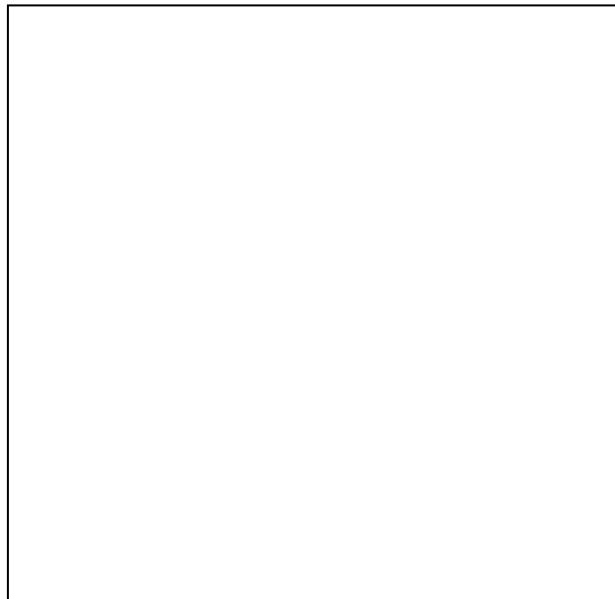
Resum del document:

Llegeix el text següent::

De les notícies dels anys setanta del segle passat destaquen les dels diferents envelats i balls en els jardins de les societats que, probablement, continuaven la divisió social entre conservadors (Casino del Centro) i progressistes (Casino de l'Harmonia).

Observa la portada del programa de ball editat amb motiu de les festes de sant Roc a l'Hospitalet i contesta:

Programa de ball del Casino La Nova Harmonia per a la festivitat de Sant Roc. L'Hospitalet de Llobregat, 1896.
Font: Arxiu Municipal de l'Hospitalet- Arxiu Històric

Qui organitzava la festa?

A qui anava adreçada?

En quines dates se celebrava la festivitat de sant Roc?

3. L'Hospitalet al s. XVI

Llegeix el text següent:

Al tombant del segle XVI, a l'Hospitalet, la gran majoria dels edificis formaven el carrer Major, que era la carretera de Cornellà, de manera que la vila era un poble-camí. La resta de les masies estaven escampades, unes a les zones arenoses que després van rebre el nom de la Marina i unes altres al samontà, és a dir, a la zona muntanyenca.

L'Hospitalet limitava amb Cornellà i el Riu Llobregat per un costat, Pedralbes i la línia de muntanya, que començava amb Sant Just i Esplugues i per Sants i Barcelona per un altre

Adaptació d'un mapa de l'Hospitalet de Llobregat i rodalies (segle XVIII)
Font: Museu d'Història de l'Hospitalet. Donació de Francesc Marcé

Observa el mapa i assenjala:

- Amb color vermell, els límits de l'Hospitalet.
- Amb color groc, aquells indrets que no formen part de la ciutat.
- Amb color marró, el carrer Major o carretera de Cornellà.
- Amb color verd, la zona del samontà.
- Amb color blau, la zona de la marina.
- Amb color groc, l'ermita de Bellvitge i la de santa Eulàlia de Provençana.
- Sabries situar l'església de Santa Eulàlia de Mèrida on es trobava el Retaule de sant Roc de l'Hospitalet?
- Sabries situar l'actual autovia de Castelldefels, la carretera de Cornellà i la carretera del Mig?

4. L'Hospitalet i la pesta

Llegeix el text següent:

Al tombant de segle XVI, l'Hospitalet era una vila d'unes 300 cases, amb poc menys d'un miler d'habitants.

La vila estava molt jerarquitzada des del punt de vista econòmic i social en tres estaments o mans: la mà major, formada per pagesos propietaris; la mà mitjana, formada pels petits propietaris, i la mà menor, formada per menestrals, gent d'ofici i els jornalers i mossos. Aquests darrers arribaven de França sense interrupció i, en algun moment, van arribar a ser el 20% de la població.

La població hospitalenca d'aquella època era una societat jove, tant per l'arribada d'immigrants francesos com per les malalties; l'esperança de vida no superava els 30 anys.

Contesta:

-Quina és la base econòmica de l'Hospitalet al segle XVI?

-Relaciona els oficis amb la situació social:

· Pagesos propietaris	
· Masovers o parcers	<i>Mà major</i>
· Menestrals o gent d'ofici	<i>Mà mitjana</i>
· Assalariats, jornalers i mossos	<i>Mà menor</i>

Llegeix el text següent:

A les darreries del segle XVI es van produir noves epidèmies de pesta. La del segle 1585 portà conseqüències greus. També a l'estiu de 1589 la pesta va caure damunt la vila i s'estengué pel Delta. A Barcelona fou la més intensa del segle. La vila de l'Hospitalet fou tapiada evitant tot contacte amb l'exterior. Hom establí guardes. Els morts eren enterrats pels camps.

El culte a sant Roc a l'Hospitalet s'inicià al segle XIV, però es va incrementar al segle XVI. Sembla que la construcció del retaule va ser encarregada per la Confraria de Sant Roch, anomenada dels "estrangers" perquè estava integrada majoritàriament per població immigrada d'origen francès que vivia a la ciutat i que disposava de pocs recursos econòmics d'acord amb la seva condició de treballadors i assalariats. Una altra confraria local existent a les mateixes dates, la de Sant Jaume, "fou, en oposició d'acusat matís sociològic a la dels francesos, la dels joves naturals de la població, fills dels pagesos que constituïren la classe dirigent". D'aquesta manera, ja al segle XVI, l'Hospitalet esdevenia un espai territorial idoni per a l'acollida i integració de la població immigrada. El *Retaule de sant Roc*, es va situar a l'església de Santa Eulàlia de Mèrida.

Busca la definició de confraria i contesta:

-Com s'anomena la Confraria de Sant Roc de l'Hospitalet?

-Per què?

Assenyala la resposta correcta:

-On es trobava el *Retaule de sant Roc*?

·A l'església de Santa Eulàlia de Provençana

·A l'ermita de Bellvitge

·A l'església de Santa Eulàlia de Mèrida

5. L'art a l'època del Renaixement

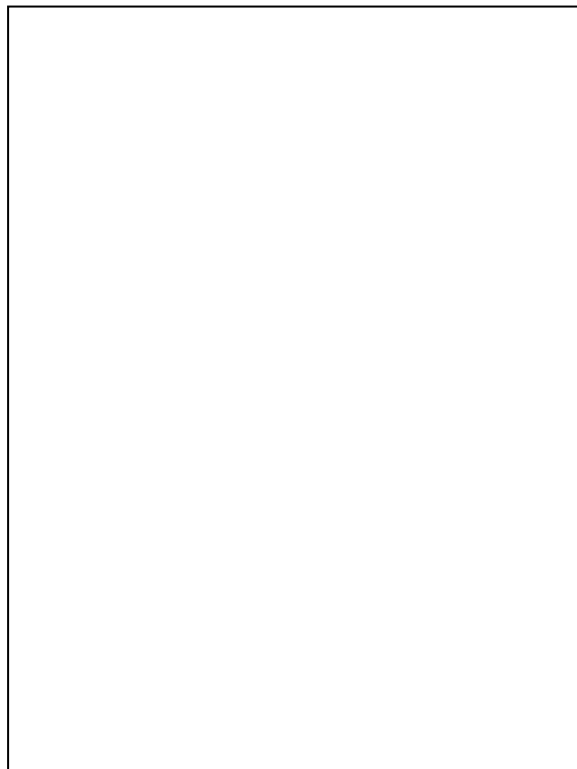
Completa aquest paràgraf amb les paraules següents:

Proporcions, renaixentista, humana, realitat, perspectiva, expressiva, moviment, naturalesa, clàssic

En la pintura _____, la figura _____ era molt important; calia representar-la seguint les _____. Havia de ser una figura _____, que representés els sentiments que es volien transmetre. La indumentària havia d'ajudar a l'hora de reflectir el _____. L'escenari on es representava la composició havia d'estar definit per la tècnica de la _____, amb una arquitectura o un paisatge que semblessin reals, per això els artistes prenen com a referència la _____.

- Busca la definició de *perspectiva*

Observa aquesta taula pertanyent al Retable de sant Roc, en què apareix el sant cuidant els malalts.

- Busca i marca el punt de fuga d'aquesta composició i dibuixa les línies de la perspectiva.

Contesta:

- Quants plans té l'escena?

- Quina és la localització de sant Roc respecte a l'escena?

- Tenen expressió els malalts? Què expressen?

- Com són les robes?

- Observa i descriu la utilitat dels objectes quotidians representats.

6. L'art a Catalunya a l'època del Renaixement

Llegeix el text següent:

Els trets de la pintura renaixentista no adquireixen certa consistència a Catalunya fins a l'entorn del 1530, quan es difon, fora d'Itàlia, l'obra prestigiosa de Miquel Àngel i de Rafael. Tanmateix, l'obra dels grans pintors no era coneguda de manera directa, sinó que fou popularitzada fonamentalment per la via de les estampes i els gravats fets també per autors italians. Aquests gravats arribaven als pintors de la resta d'Europa que prenen aquests dibuixos com a models. Malgrat tot, aquesta arribada indirecta de la pintura italiana, en general, donava lloc a obres de molt poca qualitat, ja que els autors no entraven en un contacte real amb la mentalitat renaixentista.

Contesta:

- **De quina forma indirecta arribava a Catalunya i la resta d'Europa la pintura renaixentista italiana?**
- **Quins són els canals actuals de difusió de l'art?**
- **Quina diferència hi ha entre una època i una altra?**

Llegeix el text següent:

A mesura que avançava el s. XVI anaven arribant a Catalunya pintors italians que partien de coneixements més sòlids i directes. Aquest contacte amb els models i els criteris pictòrics donaria més qualitat artística a l'obra catalana. Un dels pintors més importants i més impregnats del classicisme romà fou Pere Serafí. Era el pintor més ben dotat i modern del país, el més artista en el sentit italià del terme. Era una persona cultivada, amb afeccions musicals, amb formació literària i una dedicació poètica. Tenia capacitat per resoldre dissenys arquitectònics, practicar tècniques difícils com el retrat o bé la pintura al fresc.

Contesta:

- **De quina forma directa va arribar la pintura renaixentista a Catalunya?**
- **Què significa ser artista en el sentit italià del terme?**
- **Qui va ser el pintor que millor va representar la pintura renaixentista a meitat del s. XVI?**

7. Els Jaume Huguet I i II

Llegeix el text següent:

El taller de Pere Serafí, el setembre de 1565, contractava per un any l'aprenent Jaume Huguet. Jaume Huguet havia nascut a Vilafranca del Penedès entre el 1540 i el 1547. El mestre Serafí era aleshores un home vell, i al 1567 va morir. Jaume Huguet va poder aprendre del seu mestre, però, sobretot, entrà en contacte amb algun pintor italià establert a Catalunya com Montalbergo. Al cap de pocs anys, tornà a Vilafranca on va crear el seu propi taller. Jaume Huguet forma part d'una generació de pintors catalans ja modernitzats i competitius. A Vilafranca rebé les seves primeres comandes. Es casà el 1572 amb una noia de l'Hospitalet, Paula Mercer, i provà fortuna a Barcelona. El 1573 va néixer el seu fill, Jaume Huguet II, que el 1593 es casà, i un any més tard va passar a formar part del taller del seu pare. En un compromís, signat el febrer de 1595, Jaume Huguet I admetia com a col·laborador el seu fill a canvi de pagar-li un salari anual de 50 lliures, més les despeses de menjar i de vestir de tota la seva família. El *Retaule de sant Roc* de l'Hospitalet va ser produït pel taller dels Huguet entre el 1591-1594, després de la gran epidèmia de pesta que a Catalunya va fer més de 10.000 víctimes.

- Completa la següent fitxa de la vida de Jaume Huguet I

Nascut a _____ entre l'any _____ i el _____.

Entra d'aprenent al _____ de _____.

Entra en contacte amb pintors _____.

Crea el seu primer taller a _____ i a partir del _____ el

segon taller a _____.

Es casa el _____ amb _____ de _____.

Té el seu fill el _____ i _____ anys més tard el contracta per _____

lliures anuals més _____.

Realitza junt amb el seu fill el *Retaule de* _____ entre l'any _____ i el _____.

8. La funció dels retaules

- **Escriu la definició de *retaula*. Si et resulta difícil, busca-la al diccionari.**

- **Assenyal amb una creu les frases que creguis correctes:**

- els retaules expliquen la vida del capellà de l'església
- els retaules servien per decorar les capelles i l'altar major de les esglésies.
- els retaules se situen davant de l'altar.
- els retaules serveixen per espantar els fidels.
- els retaules narren la vida d'un sant.
- els retaules contribueixen a la catequesi dels fidels.
- els retaules difonen devoció.
- els retaules estimulen el sentiment de pietat.
- els retaules serveixen per representar la festa major d'un poble.
- els retaules catalitzen entorn seu un grup de ciutadans de la comunitat parroquial, o bé d'un sector professional, o una confraria, o una associació religiosa, segons els casos.
- els retaules se situaven rere l'altar.

Llegeix el text següent:

Els retaules eren de fusta. Constaven de diversos cossos:

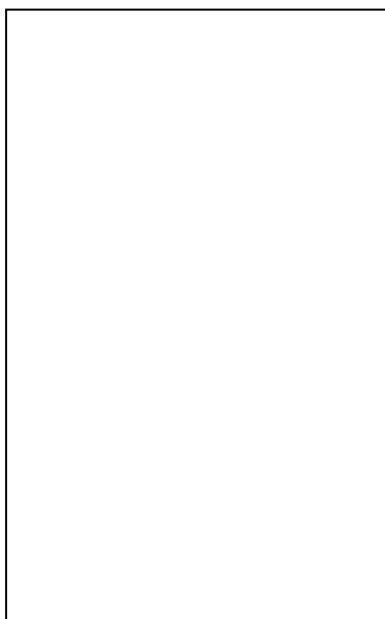
Cos inferior: anomenat banc o predel·la, està compartimentat i serveix de suport a la resta del retaule.

Cos principal: està dividit verticalment en carrers i horitzontalment en cossos.

Als requadres formats es col·loquen les escenes pictòriques i escultòriques.

Guardapols: peça amb forma de visera que emmarca el retaule per la part superior i pels laterals, i el protegeix de la brutícia.

- **Situa les parts del retaule en aquest dibuix**

9. El procés de realització del retaule

En la realització d'un retaule intervenien diversos aspectes.

Llegeix aquests textos:

Com es fa la millor cola per a la fusta

El més important a l'hora de fer una pintura sobre fusta és la cola. Es fa amb trossos de morro de cabrit, potes, nervis i molts retalls de pells. Es fa bullir en aigua clara fins que el volum redueix a la meitat. Després es cola bé i es col·loca en recipients plans com a motlle de gelatina.

Com s'ha de començar a pintar sobre taula

En primer lloc, el retaule ha d'estar fet amb una fusta d'àlber, pollancre, salze o til·ler. Fes primer el cos del retaule i procura, si hi ha nusos o defectes a la fusta, tallar-la de manera que quedin fora. Fes que la fusta estigui ben seca, bull-la en una caldera amb aigua clara i d'aquesta manera la fusta mai s'esquerdarà. Un cop seca aplica-li la cola tres vegades; la primera, molt dissolta i les altres, més espessa. I saps per a què serveix aquesta cola? És indispensable per poder-hi aplicar al damunt el guix i la pintura.

Com s'ha d'enguixar la superfície d'una taula

Agafa alabastre guixenc, purgat i tamisat com si fos farina. Barreja aquest guix amb la cola, i remena-ho amb la mà. Després agafa una espàtula i cobreix el retaule i iguala-ho amb una espàtula gran i molt plana. Un cop sec, agafa la rasqueta de ferro i rasca-ho tot. Després al damunt hi apliques guix fi, i un cop sec li passes pedra tosca per deixar-ho ben llis.

Com es dibuixa sobre la taula amb carbó i es repassa amb tinta

Quan el guix té aspecte de marfil, el primer que has de fer és dibuixar amb els carbons de salze. Necessitaràs una ploma si vols esborrar algun traç del qual no n'estiguis satisfet. Quan després d'uns dies estiguis convençut que t'agrada, agafa una ploma i esborra quasi totalment el dibuix. Agafa mig got d'aigua i posa-hi algunes gotes de tinta, i amb un pinzell de marta punxegut repassa tot el dibuix.

Com s'aplica el bol

El bol és una terra d'Armènia que serveix per enganxar l'or. Posa clara d'ou en una tassa. Has de batre la clara fins que la tassa quedi plena d'una escuma espessa, com la neu. Després barreja aquest tremp amb el bol i remena tanta estona com puguis. Agafa una esponja suau, mulla-la i passa-la per la zona que vulguis daurar. Agafa un pinzell gruixut de marta; agafa l'or fi amb unes tenalletes. Posa el pa d'or sobre un paper més gran, mulla'l amb el bol i col·loca'l al seu lloc. Amb una mica de cotó prem-lo perquè quedi tot igualat. Si s'aixeca d'algun costat fes servir el teu alè per enganxar-ho.

Com es pinta sobre taula i com es preparen els colors

La diferència entre la pintura sobre taula i la pintura al fresc és que sobre taula has de pintar els vestits i els objectes abans que les cares. Els colors han de ser més fins i ben barrejats fins que quedin líquids com l'aigua.

Del mateix color fes uns quants tons amb blanc de plom. Comença a pintar amb el més fosc i cobreix-ho amb tons cada cop més clars.

Com s'envernissa

El millor per un retaule és esperar molt de temps a envernissar-lo: si pots esperar alguns anys, millor.

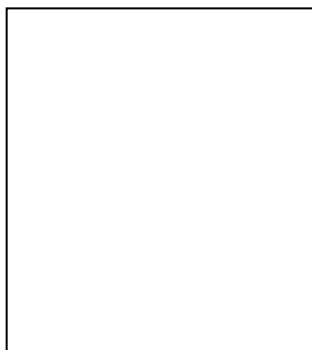
El vernís es fa amb reïna d'abet. Fes servir el més brillant i fi que trobis. Espolsa el retaule. Posa la taula i el vernís al sol i escampa'l amb una esponja per tota la superfície excepte l'or.

- Enumera els diversos passos que cal fer per realitzar un retaule.

10. La història que ens explica el *Retaule de sant Roc* de l'Hospitalet

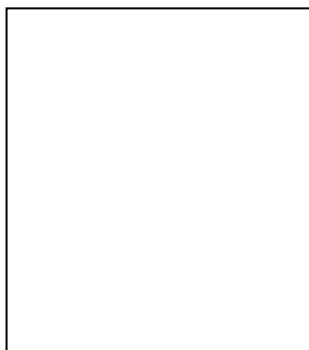
Assenyala:

Naixement de sant Roc

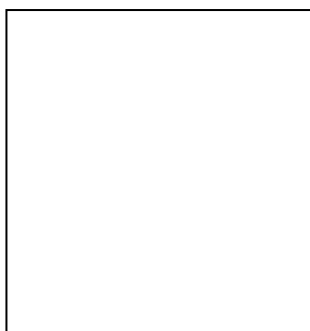
Mare de sant Roc
Sant Roc
Braser
Dones que cuiden la mare
Dones que cuiden el nen
Cistell per eixugar la roba

Sant Roc assisteix els malalts de la pesta

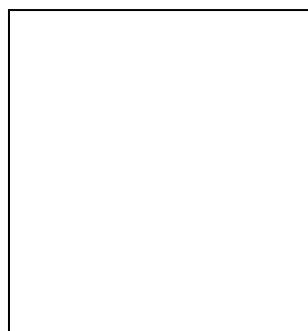
Sant Roc
Empestats
Capa
Bastó
Nafra
Roquet

Sant Roc reparteix els seus béns entre els pobres

Sant Roc
Roquet
Gent que demana

Mort de sant Roc a la presó

Sant Roc
Roquet
Àngels
Ànima

11. L'estructura del *Retaule de sant Roc* de l'Hospitalet

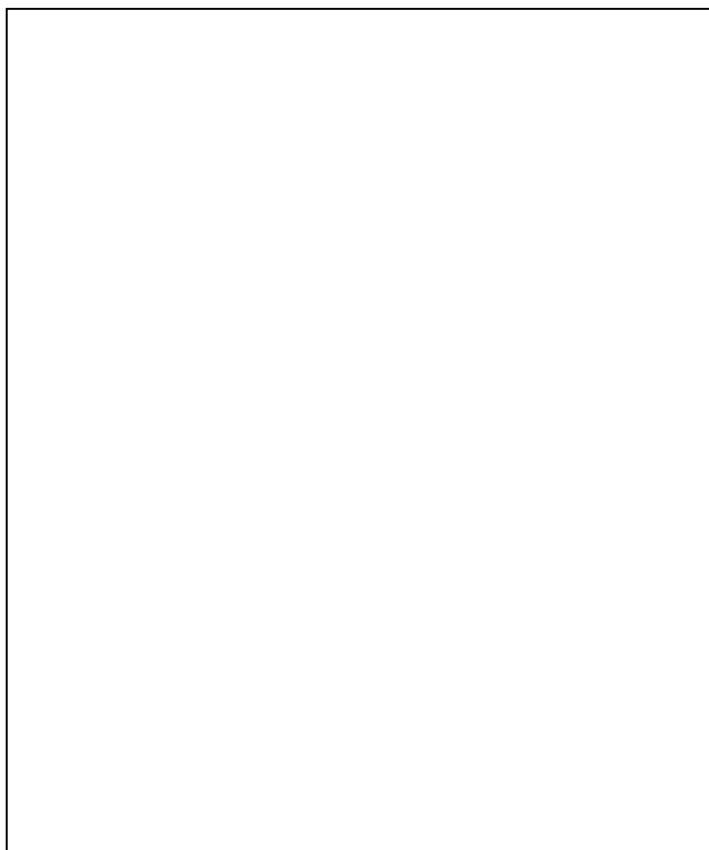
Llegeix el text següent:

Aquesta és una de les reconstruccions hipotètiques del *Retaule de sant Roc*. Habitualment els retaules anaven coronats a la part superior per l'escena del Calvari (Jesucrist a la Creu).

Als carrers laterals hi apareixien les diferents escenes de la vida del sant. Al carrer central hi devia haver una figura escultòrica de sant Roc.

Al bancal hi trobaríem sant Jaume i sant Cristòfol.

- Posa el nom a cadascuna de les escenes i explica-les.

Escena 1:

Escena 2:

Escena 3:

Escena 4:

12. El procés de restauració

Llegeix el text següent:

El *Retaule de sant Roc* està fet sobre un suport d'àlber, d'un gruix d'entre 2,5 i 3 cm, amb un tipus d'encaix encadellat i encolat. Dos travessers fan de reforç. Entre les juntes hi havia cànem i cola.

Amb l'ajut de vapor d'aigua i bisturí es va netejar i es va sotmetre a una desinsectació amb gas inert (nitrogen) en bosses hermèticament tancades.

Seguidament es va analitzar el tipus de material utilitzat en la realització de l'obra i es va procedir a netejar d'una forma superficial la pols i la brutícia. Les obres es van fotografiar amb rajos infrarojos i llum ultraviolada. Els infrarojos permeten l'observació del dibuix original. Es va extreure el vernís i un cop acabada la neteja es van estucar els desnivells i les imperfeccions de la capa pictòrica.

Finalment es van tornar a envernissar les capes per deixar-les preparades per a la reintegració pictòrica realitzada amb pigments i vernís de retoc.

Per diferenciar aquests retocs de la pintura original es va utilitzar la tècnica anomenada "Trattegio rigatino" consistent a pintar en forma de línies paral·leles el color restaurat. Tots els productes utilitzats en aquesta restauració són reversibles.

-Numera les següents imatges, segons l'ordre que segueix el procés de restauració.

-Escriu sota de cada imatge el nom del procés de restauració del retaule.

